

Ortografia na sprawdzianie w szkole podstawowej (zasady i przykłady)

1. Pisownia zmiękczeń (w tym zakończeń bezokoliczników) np. słońce, zieleń, cienie, cichnie, gryźć, iść, jechać.

2. Pisownia spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych

Spółgłoska dźwięczna, która znajduje się w sąsiedztwie spółgłoski bezdźwięcznej lub występuje na końcu wyrazu traci swoją dźwięczność, np. słodki, trawka, pokrzywa, twardy, prośba, chleb, łeb, śnieg.

Tu też można uwzględnić zasady dot. pisowni przedrostków roz-, bez-, wz-, wez-, ws-, wes- oraz zakończeń -ski, -cki, -dzki, -stwo, -ctwo, -dztwo, -śba, -źba.

3. Pisownia wyrazów z ó

- a) wymiennym (na o, e, a), np. ogród – ogrody, pióro – pierze;
- b) niewymiennym, np. chór, róża, wróbel, jaskółka, góra, wzgórze;
- c) w zakończeniach rzeczowników –ów, –ówka, –ówna (tu też D. Im. rodz. męskiego, np. psów), np. Kraków, głodówka, Szczepaniakówna.

Uczniowie powinni znać pisownię wyrazów: ósemka, ósmy, ósmoklasista, ów, ówdzie, ówczesny.

4. Pisownia wyrazów z u

- a) we wszystkich formach osobowych czasowników czasu teraźniejszego i trybu rozkazującego zakończonych na –uje, -uj, (-uję, -ujesz itp.) w myśl rymowanki: w czasowniku –ujesienie kreskuje, np. zgaduje, zgaduj, zgaduję, zgadujesz;
- b) na początku i na końcu wielu wyrazów, np. upał, na dachu.

Uczniowie powinni znać pisownię wyrazów: zasuwka, wsuwka, skuwka.

5. Pisownia wyrazów z rz

- a) wymiennym (na r), np. żołnierz – żołnierski; marzec – marcowy;
- b) niewymiennym, np. kołnierz, korzeń, rzadki, rzut, jarzębina;
- c) po spółgłoskach: p, b, t, d, k, g, j, w, ch, np. przygoda, brzydko, potrzeba, drzewo, krzew, grzech, wrzosa, spójrz, chrzan;

Uczniowie powinni znać pisownię wyjątków: pszenica, pszczoła, kształt, wszystko, wszędzie, obszar (i wyrazy pokrewne).

Trzeba pamiętać, że: -szy(-sza, -sze) i -ejszy (-ejsza, -ejsze) piszemy zawsze w formach stopnia wyższego i najwyższego przymiotników, nawet po wymienionych spółgłoskach np. większy, największy.

b) w zakończeniach rzeczowników: -mistrz, -mierz, -arz, -erz, np. zegarmistrz, kątomierz, kalendarz, kołnierz.

Uczniowie powinni znać pisownię zapożyczonych rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych na -aż, np. witraż, garaż, montaż, bagaż, wiraż, reportaż, bandaż.

6. Pisownia wyrazów z ż

a) **wymiennym** (na g, dz, h, s, z, ź), np. krążyć

– krąg, pieniążek – pieniądz, grożę - grozić
mażę – mazać

b) **niewymiennym**, np. bażant, pożytek, różnica, żarówka, księżniczka;

c) **w rzeczownikach rodzaju żeńskiego zakończonych na -aż, -eż**, np. młodzież

Uczniowie powinni znać pisownię wyjątków: twarz, potwarz, macierz.

7. Pisownia wyrazów z ch

a) wymiennym (na sz), np. mucha – muszka;

b) niewymiennym, np. chmura, choroba, chuligan, pechowiec, kucharz;

c) zawsze na końcu wyrazów, np. duch, puch, mech (wyjątek: druh);

d) po spółgłoskach, np. schować, wschód, wchodzić, tchórz.

8. Pisownia wyrazów z h

a) wymiennym (na g, z, ź), np. wahać się – waga, błąhy – błazen, druha – drużyna;

b) niewymiennym, np. hak, haft, herbata, hałas, hamulec, handel;

c) w wyrazach obcego pochodzenia rozpoczynających się częstkami hipo-, hydro-, hiper-, np. hipokryta, hydrofor, hiperbola;

d) po spółgłosce z, np. zhańbić, zharmonizować.

9. Pisownia wyrazów z ą, ę

a) w wyrazach rodzimych, np. pociąg, związek, jęczy lub w wyrazach całkowicie spolszczonych, np. ksiądz, kolęda

b) ę w M., B., W. lp. niektórych rzeczowników rodzaju nijakiego, np. cielę, imię.

c) ę w B. lp. i ą w N. lp. w zakończeniach rzeczowników i przymiotników np. B. matkę, kolegę; N. dobrą matką, z kolegą

d) ą ę w zakończeniach czasowników:

- w 1 os. lp. np. idę
- w 3 os. Im. czasu teraźniejszego np. robią
 - w czasie przeszłym np. zdjęli.

11. Pisownia wyrazów wielką literą

:na początku zdania ,nazwy i imiona własne (ludzi i zwierząt) nazwiska, przezwiska, nazwy rodów i rodzin ,nazwy części świata, krajów, regionów i ich mieszkańców, przedstawiciele ras ludzkich i plemion.

Uwaga!

Małą literą piszemy nazwy mieszkańców miast, wsi, osiedli, dzielnic miast, np. łodzianin – mieszkaniec Łodzi, Łodzianin – mieszkaniec regionu łódzkiego - nazwy geograficzne

Uwaga!

- Jeśli drugi człon nazwy jest rzeczownikiem w mianowniku, to pierwszy będący rzeczownikiem pospolitym piszemy małą literą, np. jezioro Wigry ,morze Bałtyk (ale: Morze Bałtyckie)
- Przymiotniki utworzone od nazw geograficznych piszemy małą literą, np. polski, europejski.
- pierwsze wyrazy w tytułach utworów literackich, a także wyrazy, które z zasady piszemy wielką literą, jak imiona czy nazwy geograficzne np. „Ania z Zielonego Wzgórza”.
- nazwy ulic, parków, dzielnic i osiedli oraz zabytków, budowli i pomników

Uwaga! Wyrazy: ulica, aleja, dzielnica, osiedle, pomnik są rzeczownikami pospolitymi i jeśli nie wchodzi w skład nazwy własnej zapisujemy je małą literą np. aleja Kopernika, pomnik Mickiewicza. wszystkie wyrazy w nazwach planet, gwiazd i ich układów

Uwaga! Wyrazy: słońce, ziemia, gwiazda piszemy małą literą, jeśli występują w zdaniu jako rzeczowniki pospolite. np. Wczoraj słońce mocno grzało.

wszystkie wyrazy w nazwach świąt religijnych, państwowych oraz dni świątecznych

Uwaga! Małą literą piszemy nazwy obrzędów zwyczajów, zabaw i uroczystości, np. topienie marzanny, andrzejki, karnawał